

OD REDAKTORA

Rada Krajowa Ruchu Stowarzyszeń Regionalnych RP zwróciła się do środowisk naukowych w całej Polsce, aby dokonały przeglądu stanu badań nad regionalizmem, oceniły dorobek w tym zakresie oraz stopień zaangażowania szkół wyższych i placówek naukowych w podejmowanie tej problematyki. Organizacji konferencji na temat: „Nauka a regionalizm” podjął się Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, który ma zamiar powołać w niedługim czasie Instytut Regionalizmu. W ten sposób zgłaszany od lat postulat polskich regionalistów doczeka się być może realizacji. W każdym razie z powstaniem takiego instytutu należy wiązać nadzieję na ożywienie badań regionalistycznych w Polsce, ich integrację interdyscyplinarną oraz współpracę różnych ośrodków akademickich w tym zakresie.

Regionalizm jest przedmiotem zainteresowania nauki od chwili, kiedy ta idea się pojawiła w swej nowożytnej formule, czyli w dobie pozytywizmu. Można więc powiedzieć, że z naukowej refleksji niejako wyrosła, czego dowodem udział uczonych w różnych krajach w kreowaniu i propagowaniu regionalizmu. Tak było we Francji, uznawanej za kolebkę ruchu regionalistycznego w Europie, gdzie na miano *animateur des provinces* zasłużył sobie Charles Brun i tak stało się w Polsce, gdzie luminarze nauki wsparli swoimi nazwiskami i autorytetem *Program regionalizmu polskiego* (1926). Świadczą o tym podpisy pod owym dokumentem uczonych tej miary, co Franciszek Bujak, Jan Czarnocki, Jan Stanisław Bystron, Stanisław Arnold, Kazimierz Nitsch, Witold Doroszewski, Konrad Górski, Stanisław Lorentz, Adolf Chybiński, a nie są to wszyscy sygnatariusze. Nigdy później nie udało się już pozyskać dla idei regionalizmu tylu reprezentantów świata nauki, zajmujących w nim tak wysoką pozycję.

Przedmiotem regionalistycznie zorientowanych badań naukowych jest region wyodrębniany – w zależności od dyscypliny wiedzy – za pomocą rozmaitych kryteriów, np. geograficznego, historycznego, socjologicznego, etnokulturowego, administracyjnego, gospodarczego itp. W naukach przyrodniczych wyróżnia się regiony geograficzne, zróżnicowane pod względem fizycznym (ukszałtowanie terenu, klimat, gleba, fauna i flora), a także w wyniku działalności człowieka (gospodarka, komunikacja, budownictwo, infrastruktura). W naukach społecznych i humanistycznych, oprócz uwarunkowań fizjograficznych, bierze się pod uwagę kryteria historyczne, polityczne, socjologiczne, kulturowe, językowe itp. W rezultacie przez region rozumie się najczęściej jednostkę terytorialną, usytuowaną w określonej przestrzeni geograficznej, historycznej, ekonomicznej i kulturowej.

W definicjach regionu geograficznego eksponuje się bądź jedną wyróżniającą go cechę (klimat, rzeźba terenu), bądź wiele cech nadających mu indywidualny wyraz, a będących rezultatem działań człowieka. W geografii humanistycznej, w odróżnieniu od przyrodniczej, czynnik ludzki wysuwa się na plan pierwszy.

Historycy regionom nazywają jednostkę terytorialną, której naznaczone rysem indywidualnym dzieje wpisują się w całość procesu historycznego. Za czynniki sprzyjające powstawaniu i trwaniu regionów uważa się podziały administracyjne, wyrazistą fizjografię terenu, więzi gospodarcze oraz etniczno-kulturowe. Region historyczny ma swoją dynamikę, tzn. zmienia się w czasie i przestrzeni. Rozszerzeniu lub skróceniu ulegają jego granice, a także korekcie podlega jego pozycja w hierarchii regionów. Za przykład może posłużyć Małopolska, która w okresie przedrozbiorowym stale powiększała swoje terytorium, by w czasach współczesnych stać się jednym z 16 województw w granicach administracyjnych.

Region polityczny jest rezultatem uregulowań prawnych. Wytaczają go granice zewnętrzne (na poziomie państw) i wewnętrzne (podział administracyjny kraju). Organizacja terytorialna państwa, w zależności od przyjętych rozwiązań ustrojowych, może mieć kształt unitarny (dominująca pozycja władzy centralnej), regionalny (znaczną autonomią regionów) lub federalny (regiony lub większe jednostki terytorialne uczestniczą we władzy na zasadzie subsydiarności i partycypacji).

W ujęciu socjologicznym region ma wymiar przestrzenny i ludzki. Społeczność regionalna charakteryzuje się rozwiniętym poczuciem odrębności oraz więzi i wspólnoty ze sobą, opartej na emocjonalnym stosunku do macierzystego terytorium. Silne więzi z regionem czynią zeń ojczyznę ideologiczną, mogącą stanowić pomost pomiędzy ojczyzną prywatną i narodową.

Zróznicowanie kulturowe i etniczne stało się podstawą wydzielenia regionów etnograficznych, przy czym zarówno w przeszłości (Oskar Kolberg), jak i współcześnie w tych propozycjach uwzględnia się uwarunkowania geograficzne, historyczne, narodowościowe, religijne itp.

Istnieje wiele innych możliwości wyodrębniania, a tym samym badania regionu. Jednak niezależnie od tego, jak go nazwiemy i przy pomocy jakich kryteriów wyodrębnimy, posiada on pewne stałe, konstytuujące go cechy. Są nimi: terytorium mające swoją fizjonomię i nazwę własną, mieszkańcy, więź wspólnotowa, tradycja (język, zwyczaje, obrzędy, system wartości, religia), instytucje, organizacje oraz ideologie, które są zazwyczaj zarysem ruchów regionalistycznych.

Jak z tego krótkiego przeglądu definicji regionów wynika, wiedza o nich w każdym ujęciu jest przydatna, a nawet niezbędna, gdy chcemy zrozumieć genezę i istotę ruchów regionalistycznych, zarówno w przeszłości jak i obecnie. I dlatego w roczniku „Małopolska” zawsze było, jest i będzie miejsce dla prezentacji badań naukowych, których przedmiotem są regiony i związane z nimi integralnie regionalizmy.

Edward Chudziński